

Od Parnasu k redaktorstvu. Spolupráca Kolomana Banšella s Novou školou

LUBOŠ KAČÍREK

Kľúčové slová: Nová škola, Slovenské noviny, žurnalistika

Politické uvoľnenie na začiatku 60. rokov 19. storočia podnietilo aktivizáciu národného hnutia a vyústilo do založenia *Maticy slovenskej* a patronátnych gymnázií. K vzrastu počtu slovenskej inteligencie prispel aj vstup novej generácie do národného hnutia. Názory mladej nastupujúcej generácie vyrastajúcej v priaznivom ovzduší 60. rokov a nezaťaženej negatívnymi skúsenosťami staršej generácie postupne vyvolali nielen diskusiu o ďalšom smerovaní slovenskej politiky, ale odrazili sa aj v oblasti umeleckej a vedeckej literatúry.

Rakúsko-uhorské vyrovnanie z roku 1867 tiež urýchlilo diferenciatný proces slovenskej elity a zavŕšilo sa utvorením dvoch politických prúdov: Starej školy a Novej školy. Skupinu národovcov združenú okolo Starej školy, označovanú do založenia Novej školy ako „národná strana“, tvorila predovšetkým bývalá generácia štúrovcov. Združovala sa okolo *Pešťbudínskych vedomostí* (1861 – 1870) a do utvorenia Novej školy sa považovala za hlavných politických reprezentantov slovenského národa v Uhorsku. Stúpenci Novej školy združenej okolo *Slovenských novín* (1868 – 1875) založených Jánom Nepomukom Bobulom sa usilovali spolupracou s uhorskou vládou získať ústupky v prospech národného hnutia v oblasti školstva a štátnej správy. Okrem odrážania útokov obviňujúcich ich z maďarónstva sa zameriavali na utváranie inštitucionálneho a personálneho zázemia svojich prívržencov medzi slovenským obyvateľstvom.¹

Ján Nepomuk Bobula (1844 – 1903) už mal pred založením *Slovenských novín* základné skúsenosti s redaktorskou a organizačnou prácou. V roku 1864 vydal v spolupráci s Andrejom Kmeťom² a členmi *Slovenskej cirkevno-literárnej školy*, samovzdelávacieho

¹ Bližšie o Novej škole pozri: KOSTICKÝ, Bohuš. *Nová škola slovenská*. Bratislava : Veda 1959; MARTINKOVIČ, Marcel. Ideový prínos Novej školy do národnotvorného myslenia. In: *Filozofia*, roč. 59, 2004, č.10, s. 766-782; KAČÍREK, Ľuboš. Prínos Novej školy (1868 – 1875) pre formovanie národného hnutia v 60. a 70. rokoch 19. storočia. In PEKAROVIČOVÁ, Jana – VOJTECH, Miloslav (eds.). *Studia Academica Slovaca*, 41. Bratislava : UK 2012, s. 295-312; MARTINKOVIČ, Marcel. Metamorfózy idey slovanstva a ich reflexia v slovenskom politickom myslení 19. storočia. In MARTINKOVIČ, Marcel (ed.). *Idey a vývoj slovenského národnotvorného myslenia v 19. storočí*. Krakow : Towarzystwo Słowaków w Polsce a Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2011, s. 156 - 245.

² List – J. N. Bobula A. Kmeťovi. Budín 25. mája 1863. In Archív Slovenského národného múzea – pobočka

spolku slovenských klerikov v Ostrihome, druhý zväzok *Jánošíka*.³ V rokoch 1865/1866 vydával v Pešti spolu s Jozefom Pálkom mládežnícky časopis *Junoš*. Časopis si vybudoval pomerne rozsiahly okruh spolupracovníkov. Okrem študentov z Pešťbudína oslovila redakcia tiež slovenských študentov z Viedne, Ostrihomu, Banskej Bystrice a iných.⁴ Medzi členmi výboru sa však postupne vyhrotili rozpory a zanikol prvým ročníkom.

V roku 1868 vtedy 24-ročný Bobula sa pri získavaní prispievateľov do *Slovenských novín* a podporovateľov politiky Novej školy obracal nielen na skúsených národovcov zo strednej a staršej generácie (Ján Mallý, Ján Palárik), ale aj na slovenskú vysokoškolskú a stredoškolskú mládež. V tomto období sa formuje aj nová literárna generácia, ktorá opúšťa romantický kánon a inšpiruje ju nový literárny smer – realizmus. Nová literárna generácia sa samostatne predstavila v roku 1871 almanachom *Napred*, ktorý zostavili Pavol Országh (neskôr používajúci literárny pseudonym Hviezdoslav, 1849 – 1921) a Koloman Banšell (1850 – 1887).

V predloženej štúdiu sa bližšie venujeme osobnosti Kolomana Banšella, ktorý je známy skôr ako básnik a literárny teoretik, nezanedbateľné sú však jeho národnopolitické názory na konci 60. a začiatku 70. rokov. Vychádzame predovšetkým z dobovej periodickej tlače – hlavne zo *Slovenských novín*, politického periodika Novej školy, ktorých bol spolupracovníkom a istý čas v nich pôsobil ako redaktor, a zo zachovanej korešpondencie. Vďaka nim môžeme dešifrovať a interpretovať jeho názory na ďalší rozmach slovenského národného hnutia a spoluprácu s Novou školou slovenskou.

Literárna činnosť Kolomana Banšella pravdepodobne siaha do čias štúdia na gymnázium v Revúcej, kde začal študovať od školského roku 1864/1865 piatu triedu. Študenti si tu založili samovzdelávací spolok, ktorého bol predsedom, a vydávali rukopisný časopis *Svit*. V ňom publikoval svoje prvé literárne práce aj Banšell.⁵ Patril k premiantom gymnázia – ako prvý absolvent gymnázia ukončil štúdium maturitou s vyznamenaním.⁶ S redakciou *Svitu* sa však napokon rozišiel. Už tu sa prejavila jeho povaha pre skratové konanie, keď ako redaktor *Svitu* zničil pripravené 7. a 8. číslo časopisu, lebo nesúhlasil s jeho obsahom.⁷ Svoje literárne prvotiny publikoval Banšell od roku 1867 v *Sokole*.

Martin, fond Andrej Kmeť.

³ Prvý zväzok politickej satirickej brožúry vyšiel v roku 1863 pod ideovým vedením Viliama Paulinyho-Tótha. (Bližšie: BOKES, František: Pokus V. Paulinyho-Tótha o vydávanie politického časopisu *Jánošík* v r. 1863. In *Historica. Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava : SPN 1964, s. 321-329.) V roku 1864 vydal Bobula druhý ročník, vydanie plánovaného 3. ročníka v roku 1865 sa však už nepodarilo zrealizovať.

⁴ List – J. N. Bobula M. Hodžovej. Pešť 19. marca 1865. In Archív mesta Bratislavy (ďalej AMB), sign. 945/54.

⁵ ČAPLOVIČ, Vladimír. Koloman Banšell. Príspevok k životopisu. In *Sborník Matice slovenskej pre jazykopyt, literárnu históriu, dejepis a národopis*, roč.13, 1935, s. 297-298.

⁶ Tamže, s. 297.

⁷ Tamže, s. 298.

Útok na Parnas

Po maturite odišiel Banšell do Prešova, silného slovenského evanjelického centra, kde študovala mladá nastupujúca slovenská generácia na miestnom evanjelickom kolégiu a právnickej akadémii. Mladý, liberálne orientovaný a novým moderným trendom otvorený Koloman Banšell tu začal študovať evanjelickú teológiu (1868 – 1871). Vysoký počet mladej slovenskej inteligencie a tvorivé prostredie pozitívne stimulovalo študentov. Slovenskí študenti tu v rokoch 1865 – 1870 vydávali rukopisný časopis *Napred* a v decembri 1868 založili aj spolok *Slovenská omladina*.⁸ Mladá nastupujúca generácia narodená okolo roku 1850, nezaťažaná negatívnymi skúsenosťami z obdobia revolúcie 1848/49 a sklamaním z politického vývoja v 50. rokoch, vyrastala v liberálnom ovzduší 60. rokov 19. storočia. Mala odlišné predstavy o ďalšom vývoji národného hnutia a aj umelecky ju oslovovali nové prúdy. Časopis *Junoš* (1865/1866) združujúci mladú nastupujúcu literárnu generáciu po ročnom pôsobení zanikol a oficiálny literárny časopis *Sokol* jej neponúkal dostatočný priestor. Nepochopenie „synov otcami“ viedlo mladú generáciu prirodzene do okruhu spolupracovníkov *Slovenských novín*, kde našli aj publikačné možnosti. Viacerí z nich využili možnosti uverejňovať v *Slovenských novinách* svoje príspevky alebo si privyrábať ako pomocní redaktori v ich redakcii.

K prešovským „bobulovcom“ patrili predovšetkým Gustáv Izák a Andrej Sokolík. Vo väčšej či menšej miere podporovali Novú školu a *Slovenské noviny* aj Andrej Halaša, Gustáv Lehotský, Ján Alexander Fábry, Pavol Országh a Koloman Banšell. Usilovali sa nadviazať kontakty s inými slovenskými študentskými spolkami a získať ich členov pre politiku Novej školy: „*chcú sa nám bobulovci prešovskí [...] za vodcov navrhnuť a chcú jakúsi jungšovskú školu založiť,*“ písal v júni 1870 Svetozár Hurban Vajanský ako študent na Právnickej akadémii v Bratislave svojmu otcovi.⁹

Už v prvom ročníku *Slovenských novín* nachádzame medzi prispievateľmi aj P. Országha. Pod pseudonymom „*Slovák z pod Choča*“ tu uverejnil báseň Pod Chočou.¹⁰ K jej napísaniu ho motivovalo publikovanie básne Slovenky zpod Choča.¹¹ Po krátkej odmlke opätovne publikoval v *Slovenských novinách*, ako sa vyznával, „*i mojou skromnou osobou obľúbeného časopisu,*“¹² básne v rokoch 1871 – 1872.¹³ Z generácie napredistov sa výraznejšie do

⁸ Izák, Gustáv. Prešov. Príhlas k slovenskej mládeži. In *Slovenské noviny*, roč. 1, 3. novembra 1868, č. 132, s. 3; Izák, Gustáv. Prešov. 19. dec. In *Slovenské noviny*, roč. 1, 29. decembra 1868, č. 155, s. 2-3.

⁹ List – S. H. Vajanský J. M. Hurbanovi, 20. 6. 1870. In PETRUS, Pavol (ed.). *Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského I. (Vyber listov z rokov 1860 — 1890)*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1967, list č. 28, s. 65.

¹⁰ *Slovenské noviny*, roč. 1, 27. augusta 1868, č. 103, s. 3.

¹¹ List – Jozef Zbranský [P. Országh-Hviezdoslav] redakcii *Slovenských novín*. Nedat. [1868]. In Slovenská národná knižnica-Literárny archív (ďalej SNK-LA), sign. 70 D 14. Doteraz neznáma autorka uverejnila v roku 1868 pod pseudonymom Slovenka z pod Choča v *Slovenských novinách* v roku 1868 príspevok Pod čiarou. In *Slovenské noviny*, roč. 1, 28. apríla 1868, č. 51, s. 2, kde podporuje literárne práce žien a v čísle 86 báseň „Keď som ja maličká bola...“ In *Slovenské noviny*, roč. 1, 18. júla 1868, č. 86, s. 2.

¹² List – P. Országh-Hviezdoslav redakcii *Slovenských novín*, 9. mája 1871. In SNK-LA, sign. 70 N 7.

¹³ V roku 1871 publikoval v *Slovenských novinách* (roč. 4, 15. mája 1871, č. 75, s. 2-3) báseň Spevokolu

činnosti Novej školy zapojil Koloman Banšell, ktorý sa na istý čas stal aj redaktorom *Slovenských novín*.

Možnosť verejne prezentovať svoje literárne práce získali prešovskí študenti v roku 1869, keď Nová škola s pompou zakladala v Pešti tlačiareň Minerva a súčasťou otvorenia tlačiarne bolo aj publikovanie literárneho almanachu *Minerva* (1869) zostaveného pod redakciou J. N. Bobulu. Tomu sa okrem staršej generácie (Ľudovít Kubáni, Peter Kellner-Hostinský, Jakub Grajchmann) podarilo získať za autorov príspevkov viacero prešovských študentov (J. A. Fábry, G. Izák, A. Sokolík) a popri nich aj K. Banšella, ktorý tu publikoval 12 básní vrátane básne *Petófi*.¹⁴

Prešovskí študenti sa napokon rozhodli verejne prezentovať svoje literárne príspevky a umelecké predstavy v samostatnom almanachu *Napred* (1871), ktorý zostavili Koloman Banšell spolu s Pavlom Országhom (-Hviezdoslavom). K. Banšell sa zoznámil s P. Országhom počas štúdia v Prešove a ich najintenzívnejšie priateľstvo pretrvávalo v rokoch 1870 – 1872.¹⁵ Banšell prispel do almanachu 17 básňami a dvoma prózami. Okrem Banšella a Hviezdoslava v almanachu publikovali svoje príspevky zo spomínaných prešovských podporovateľov Novej školy aj J. A. Fábry a A. Sokolík. Proti literárnym príspevkom, osobitne proti Banšellovým „erotickým“ básňam, ostro vystúpila staršia generácia okolo vtedajšieho oficiálneho slovenského literárneho periodika *Orol*, ktorý redigoval Andrej Truchlý-Sytniansky, ako aj Jozef Miloslav Hurban v *Cirkevných listoch*. Napredistov sa zastal len Jozef Nedobrá, redaktor *Dennice, poučno-zábavného časopisu pre slovenskú mládež* (1871 – 1872), kde pravidelne publikovali aj K. Banšell a P. Országh. Banšell uvažoval zaslať v septembri 1871 odvetnú reakciu na zamietavé stanovisko Sytnianskeho a Hurbana do *Slovenských novín*, ale nakoniec si to rozmyslel.¹⁶ Dôvodom bolo aj to, že v tomto období vrcholilo napätie medzi Starou a Novou školou a Banšell sa chcel vyhnúť obvineniu z renegátstva zo strany Starej školy. Uvažoval aj nad možnosťou, že by ako odpoveď na útoky zo strany *Orla* vydal v roku 1872 druhý ročník *Napredu*. Vraj mal aj podporu profesorov revúckeho gymnázia a Daniela Maróthyho, svojho krstného otca.¹⁷

Nepriaznivé prijatie almanachu u staršej slovenskej literárnej obce sklamaro hlavne Banšella a, ako uvádza V. Čaplovič, „od tých čias začína Banšella prenasledovať nešťastie

---

„Lýra“ (v *Dol. Kubíne v Orave*) a v roku 1872 básne Ľud môj, nedaj sa oklamať! In *Slovenské noviny*, roč. 5, 4. marca 1872, č. 35, s. 2; a Rozhľadím sa... a Mám nádej... In *Slovenské noviny*, roč. 5, 16. marca 1872, č. 42, s. 2.

¹⁴ Maďarská poézia, osobitne Sándora Petófiho, bola Banšellovi blízka, venoval sa jej aj v odbornom príspevku *Duch maďarskej revolučnej poesije*, ktorý publikoval v *Slovenských novinách* v roku 1874. Pozri: *Slovenské noviny*, roč. 7, 13. júla 1874, č. 103, s. 2; 15. júla 1874, č. 104, s. 2-3; 16. júla 1874, č. 105, s. 2-3; 18. júla 1874, č. 106, s. 2; 20. júla 1874, č. 107, s. 2-3 a 22. júla 1874, č. 108, s. 2. Neskôr ho prepracoval a publikoval v českom časopise *Osvěta* (1877).

¹⁵ ČAPLOVIČ, Vladimír. Listy Kolomana Banšella Pavlovi Országhovi-Hviezdoslavovi. In *Sborník Matice slovenskej pre jazykospyt, národopis, dejepis a literárnu históriu*, roč. 8, 1930, s. 44.

¹⁶ List – K. Banšell P. Országhovi-Hviezdoslavovi. Mašková 17. októbra 1871. In ČAPLOVIČ 1930, s. 47.

¹⁷ List – K. Banšell P. Országhovi-Hviezdoslavovi. Mašková 10. októbra 1871. In ČAPLOVIČ 1930, s. 46.

na poli literárnom a márne bolo každé úsilie Banšellovo odzbrojiť dokonalým dielom svojich protivníkov“.¹⁸ Pravdepodobne táto frustrácia ho napokon priviedla k choromyselnosti.

Hľadanie životného cieľa

Po ukončení štúdia teológie v Prešove v roku 1871 prijal Banšell miesto vychovávateľa detí statkára Štefana Beliczaya v Gerendáši pri Békešskej Čabe, ktoré mu malo umožniť pokračovanie štúdia v zahraničí. Pôsobil tu od novembra 1871 do leta 1872. Onedlho po príchode do Gerendáša si uvedomil, že povolanie vychovávateľa na dolnozemskej puste mu nevyhovuje a uvažoval nad inými eventualitami. Už v tomto období spomína Hviezdoslavovi možnosť zamestnať sa ako redaktor v *Slovenských novinách*.¹⁹ V roku 1871, keď začala polemika s *Orlom*, to však pokladal za netaktické, a to vzhľadom na vnímanie Novej školy zo strany Starej školy, respektíve Slovenskej národnej strany. Banšellov vzťah k Bobulovi a Novej škole bol nejednoznačný. Na jednej strane si robí výčitky, že s nimi spolupracuje: „*Ba počuj, počuj: ja tým ľuďom, tým sebcom, vlastizradcom – aj pomáhal. Ešte len i k Ježibabe prilepil som niekoľko handier! – Zlomená palica nado mnou!*“ Zároveň si myslí, že Bobula „*a pracovníci jeho sledujú blahobyť národa nie ináč ako p. Pauliny. Kto tento cieľ vytknul si, ten zaiste hoden je spravodlivejšieho súdu, čo hneď i nedokázal pri slabosťach svojich brillantný vzor charakteru. [...] Ved' tak málo nás je, že na našincov v záujme našom hľadeť nutno nám len cez sklo ružové.*“²⁰

Napokon sa rozhodol pre pôvodný plán – pokračovať v štúdiu evanjelickej teológie na univerzite v Bazileji vo Švajčiarsku, „*kraji slobody*“, kým domáce pomery vnímal ako „*cin-torín hniloby a otroctva*“.²¹ V septembri 1872 zložil kandidátsku skúšku, ktorá mu umožnila štúdium v Bazileji. Teologické štúdiá tu absolvoval so svojim prešovským spolupútnikom a spoluautorom do almanachov *Minerva* a *Napred* Andrejom Sokolíkom (1849 – 1912).

Rok 1872 sa v Uhorsku niesol v znamení volieb do uhorského snemu, do ktorých SNS i Nová škola vkladala nádeje na získanie poslaneckých mandátov. Nová škola sa rozhodla šíriť svoje národno-politické názory nielen prostredníctvom politických novín, ale aj humoristického časopisu *Ježibaba*, ktorý vychádzal od konca roku 1871 do októbra 1872.²² Časopis s podobným zameraním pod názvom *Rarášek* (1870 – 1875) vydávala aj Stará škola/SNS. Banšell sa preladil na humoristickú nôtu. Humor, či skôr irónia

¹⁸ ČAPLOVIČ 1935, s. 299.

¹⁹ ČAPLOVIČ 1930, s. 55, 58.

²⁰ List – K. Banšell P. Országhovi-Hviezdoslavovi. Gerendáš 16. novembra 1871. In ČAPLOVIČ 1930, s. 52.

²¹ List – K. Banšell P. Országhovi-Hviezdoslavovi. Gerendáš 1. júna 1872. In ČAPLOVIČ 1930, s. 64.

²² Vyšiel len jeden ročník. Vychádzal od konca roku 1871 najprv ako mesačník na 16 stranách, od č. 4 ako týždenník na 4 stranách, od č. 16 opäť ako mesačník. Zanikol číslom 17 v októbri 1872. Pôvodne chcel časopis vydávať A. S. Osvald už v roku 1868. Nezískal však dostatočný počet predplatiteľov. Pozri: *Slovenské noviny*, roč. 1, 10. marca 1868, č. 30, s. 4.

a sarkazmus boli Banšellovi blízke. V *Ježibabe* uverejnil pod pseudonymom „Pekelný“ alebo „Peketelný“ a v posledných dvoch číslach aj pod vlastným menom spolu 17 satirických básní.

Na stránkach *Slovenských novín* sa s ním opätovne stretávame v máji 1872, keď tam publikoval filozofický príspevok *Úvahy o tom slove: nič*.²³ V článku sa so značnou dávkou irónie zamýšľa nad národným postavením Slovákov v Uhorsku, osobitne slovenskej literatúry a spisovateľov.

Od konca novembra 1872 do konca marca 1873 sa čitatelia *Slovenských novín* mohli pravidelne oboznamovať s aktuálnou situáciou a pomermi vo Švajčiarsku.²⁴ Pod značkou (n-II.) ich K. Banšell formou krátkych správ či notíciek na základe švajčiarskej tlače informoval o miestnych pomeroch a tento pohľad postupne rozširoval aj na pomery v štátoch susediacich so Švajčiarskom (Francúzsko, Nemecko a okrajovo Taliansko). Banšell okrem politických informácií vyberal aj správy, ktorými ironicky či uštipačne komparoval miestne pomery so situáciou v Rakúsko-Uhorsku a vnímanie monarchie vo švajčiarskej tlači. Citovaním článkov zo švajčiarskej tlače sa na stránkach *Slovenských novín* objavovali aj príspevky s republikánskym postojom a kritizujúce monarchizmus,²⁵ za ktoré by domácemu autorovi a novinám hrozil súdny proces a mnohokrát aj zánik periodika. Nová škola si už týmto procesom prešla, keď tlačiareň *Minerva* ako vydavateľ *Slovenských novín* musela za nemajetného Jozefa Hložanského zaplatiť pokutu 500 zlatých a súdne poplatky za jeho článok *Rušia sa staré budovisko Evropy* zo septembra 1870. Už táto kauza zložila *Minervu* i *Slovenské noviny* na kolena, takže ďalšiemu procesu sa Nová škola chcela rozhodne vyhnúť, aj za cenu čiastočnej autocenzúry pisateľov úvodníkov.

Vo Švajčiarsku mal Banšell vďaka štipendiu pôvodne stráviť štyri semestre. Napokon zostal len jeden semester, keď prijal post redaktora *Slovenských novín*. Po jeho odchode z Bazileja boli čitatelia novín od apríla do júla 1873 informovaní o situácii vo Švajčiarsku anonymným pisateľom pod značkou (*St...er.*). Môžeme predpokladať, že ním bol Banšellov spolužiak A. Sokolík, ktorý po dohode s Banšellom pokračoval v písaní článkov do konca školského roku.

Banšell počas švajčiarskeho pobytu publikoval na stránkach *Slovenských novín* aj ďalšie príspevky. Pod svojím menom uverejnil na stránkach novín aj niekoľko básní²⁶ a pod

²³ K. B-L. Feuilleton. *Úvahy o tom slove: nič*. In *Slovenské noviny*, roč. 5, 23. mája, 1872, č. 84, s. 2-3; 24. mája, 1872, č. 85, s. 2-3; 27. mája, 1872, č. 86, s. 2; a 28. mája, 1872, č. 87, s. 2.

²⁴ Za takmer polročného pôsobenia v Bazileji uverejnil na stránkach *Slovenských novín* spolu 11 príspevkov.

²⁵ (n-II.). *Dopisy*. Zo Švajčiarska, dňa 18. december. In *Slovenské noviny*, roč. 5, 28. decembra 1872, č. 209, s. 3.

²⁶ Báseň „Nechváľte rod môj!...“ (*Slovenské noviny*, roč. 6, 16. januára 1873, č. 8, s. 2) je inšpirovaná Sládkovičovou básňou „Nehaňte ľud môj“, možno ako Banšellov nekrológ za Sládkovičom. Pravdepodobne je aj autorom básne *Nezúfat!* In *Slovenské noviny*, roč. 6, 8. februára 1873, č. 21, s. 2.

pseudonymom i úvodník *Nová aera*²⁷ ako reakciu na Mallého úvodník *Programné myšlienky*,²⁸ v ktorom sa zamýšľal nad víziou ďalšieho vývoja národného hnutia, aby sa Slováci ako národ rozvíjali aj v budúcnosti. Upozornil, že je potrebné definovať národnú mentalitu – „*poznať seba [...], schopnosti národa nášho, smer jeho ducha*“, geopolitické postavenie Slovákov („*etnographická poloha domoviny Horňo-Uhorskej*“), ich početnosť. Banšell vnímal u Slovákov, respektíve u jeho predstaviteľov „*melancholicko-cholerickú zdráhavosť, obozretné rozvažovanie, poznenáhlé avšak voždy stálé kráčanie ku cieľu*“. Poukazuje, že na príčine, že mladá generácia, aj tá, ktorá vyrastala na slovenských patronátnych gymnáziách, sa málo aktívne zapája do národného hnutia, je aj staršia generácia, ktorá sa mnohokrát nevie „*povyšit' nad obzor svojích jednostranných mienok*“ a „*stotožňuje minulosť s prítomnosťou*“. Poukazoval teda na generačný rozpor, ktorého bol sám súčasťou a ťažko znášal nepochopenie mladých staršou generáciou. Keďže poznal pomery aj v iných krajinách, o to ťažšie prežíval malosť slovenských pomerov a chýbajúcu profesionalizáciu a špecializáciu predstaviteľov národného hnutia.²⁹ Na novej úrovni riešil to, na čo upozorňoval ešte v polovici 30. rokov 19. storočia Alexander Boleslavín Vrchovský, keď v rámci Spoločnosti československej na evanjelickom lýceu v Bratislave presadzoval špecializáciu jej členov, aby sa všetci nevenovali všetkému, ale zamerali sa na konkrétnu, im blízku oblasť. Neustále však upozorňoval, že táto situácia vyplývala aj z národného postavenia Slovákov v Uhorsku.³⁰

Napriek tomu, že Banšell študoval teológiu, mal racionálny pomer k náboženstvu.³¹ Výchova podľa neho mala byť prostriedkom k materializmu, v zmysle hmotného povznesenia a zabezpečenia národnej existencie. Ďalší národný rozvoj videl v realizme, ktorý stotožňoval so zdravým materializmom. Podľa Banšella je práve cirkev tá sila, ktorá chráni ľudstvo pred skazeným, hrubým materializmom. Štafetu v idealizme a na filozofii Hegela vyrastajúcej štúrovskej generácie preberá podľa Banšella generácia dozrievajúca pod zástavou rozumného realizmu: „*Jako z Hegela vyrostnul Feuerbach, tak vplynul i z idealismu nevyhnutý materialismus.*“

Redaktor Slovenských novín

Prehraté voľby do uhorského snemu v žilinsko-rajeckom volebnom okrese a nie optimistická vyhládka na zlepšenie národného postavenia Slovákov – napriek príslubu viacerých hornouhorských poslancov podporujúcich druhú konferenciu Novej školy, ktorá

²⁷ (-II.). *Nová aera*. I. – II. In *Slovenské noviny*, roč. 6, 29. januára 1873, č. 15, s. 1 a 30. januára 1873, č. 16, s. 1.

²⁸ Slanický. *Programné myšlienky*. I.-III. In *Slovenské noviny*, roč. 6, 2. januára 1873, č. 1, s. 1-2; 9. januára 1873, č. 4, s. 1-2; a 16. januára 1873, č. 8, s. 1.

²⁹ (-II.). *Tá povrchnosť!* In *Slovenské noviny*, roč. 6, 1. marca 1873, č. 33, s. 1-2.

³⁰ Napríklad v úvodníku (-II.). *Prečo nemá Uhorsko vedeckých kapacít? Zo Švajčiarska*, 6. marca. I.-II. In *Slovenské noviny*, roč. 6, 15. marca 1873, č. 42, s. 1-2; a 17. marca 1873, č. 43, s. 1.

³¹ (-II.). *Jaký materialismus?* In *Slovenské noviny*, roč. 5, 21. decembra 1872, č. 207, s. 1-2. Článok je reakciou na úvodník *Hýbajme sa, uverejneného pod pseudonymom Ktokol'vek*. In *Slovenské noviny*, roč. 5, 7. decembra 1872, č. 199, s. 1.

sa konala v októbri 1872 v Pešti – viedli k ústupu J. N. Bobulu v politike Novej školy. Na konci roku 1872 odstúpil aj z redakcie *Slovenských novín* a zameriaval sa na komunálnu politiku v rámci terezovského obvodu. V redakcii novín nahradil Bobulu Ján Mallý, ktorý až do definitívneho zániku časopisu koncom januára 1875 v ňom dôsledne zastával národné práva Slovákov. V tomto období posilnili redakciu *Slovenských novín* aj Koloman Banšell a po ňom Juraj Čajda. Činnosť Novej školy sa v tomto záverečnom období jej existencie zameriavala predovšetkým na rozvoj elementárneho školstva a podporu zkladania pomocných pokladníc ako ekonomickej bázy na hospodárske povznesenie slovenského obyvateľstva, a tým aj národného hnutia.

Ako uvádzajú *Slovenské noviny*, „usporiadateľom“ novín sa od čísla 64 z 26. apríla 1873 stal Koloman Banšell „pri náčelníctve p. Slanického a pri výdatnom spoluúčinkovaní pp. doterajších vnútorných spolupracovníkov Bobuly, Kajucha, Slámy a L. Lehockého.“³² František Sláma zostavoval predovšetkým politický prehľad,³³ J. Mallý-Slanický a K. Banšell sú autormi väčšiny úvodníkov, kde rozoberajú ďalšiu stratégiu národného hnutia.

Banšell sa teda po návrate zo Švajčiarska ocitol v hlavnom meste Uhorska. Od roku 1873 sa dovtedajšie súmestie troch samostatných miest Budína, Pešti a Starého Budína – v slovenskej historiografii nazývaného Pešťbudín – zjednotilo do jedného, rýchlo sa meniaceho veľkomesta – Budapešti. Aj keď už v tomto období opustili mesto prívrženci Slovenskej národnej strany, ktorí formovali Turčiansky Sv. Martin ako hlavné kultúrne a politické centrum Slovákov, pôsobila v hlavnom meste silná slovenská komunita, ktorú dopĺňali slovenskí študenti študujúci na univerzite. Nová škola a jej politický orgán *Slovenské noviny* sa usilovali podchytiť a koordinovať jej činnosť. Okrem relatívne stabilizovaného postavenia slovenského evanjelického zboru v Pešti (Lutherov dvor), kde bola činná aj slovenská škola, pôsobilo v tomto období v Budapešti viacero slovenských, respektíve česko-slovenských spolkov.³⁴ V 70. rokoch sa slovenská študujúca mládež stretávala v kaviarni bratov Martina a Samuela Melfelberovcov pochádzajúcich z Turca, ktorá sa nachádzala neďaleko Lutherovho dvora. Kaviareň navštevovali a na činnosti spolku sa podieľali o. i. aj advokát František Jozef Strakovič, Koloman Banšell a po zvolení za farára aj Daniel Bachát.³⁵ Tu bolo tiež sídlo Slovenského spolku, ktorý bol založený 9. novembra 1873.³⁶ Spolok sa usiloval pokračovať v tradíciách Zábavno-poučného slovenského spolku z roku 1868. Vychádzal aj z jeho stanov, ktoré potvrdilo i ministerstvo vnútra. Predsedom spolku bol František Jozef Strakovič. Spolok sa členil na tri odbory.

³² *Slovenské noviny*, roč. 6, 26. apríla 1873, č. 64, s. 1.

³³ *Slovenské noviny*, roč. 6, 8. mája 1873, č. 71, s. 1.

³⁴ Bližšie napríklad KOVÁČOVÁ, Anna. *Život a kultúra Slovákov v Budapešti v období dualizmu (1867 – 1918)*. Pilíšska Čaba – Ostrihom : Katolícka univerzita Petra Pázmánya Filozofická fakulta Ústav slavistiky – strednej Európy, Výskumná skupina západoslovanských jazykov 2006.

³⁵ KLEIN-TESNOSKALSKÝ, Belo. Pred polstolietím. Rozpomienky na slovenskú kolóniu v Pešťbudíne 1873, 1874. In *Slovenské pohľady*, 39, 1923, č. 4 a 5, s. 222.

³⁶ Pešťan. Pešťbudín, 22. júla. In *Slovenské noviny*, roč. 7, 23. júla 1874, č. 109, s. 3.

Funkciu predsedu („náčelníka“) speváckeho odboru vykonával Milan Lichard, poučného Adolf Svätopluk Osvald a zábavného Alexander Medvecký.³⁷ Do činnosti spolku sa okrem pešťbudínskych mešťanov zapájali aj vysokoškolskí študenti a slovenskí remeselníci pracujúci v meste. Cieľom spolku bolo šírenie národného povedomia medzi všetkými vrstvami miestnych Slovákov. V nedeľu večer organizovali zábavné večierky, na ktorých sa hojne zúčastňovali remeselníci. Gustáv Lehotský založil spevokol, konali sa prednášky a recitovanie básní pre širšie publikum.³⁸

Valné zhromaždenie Spolku prijalo za svoj tlačový orgán časopis *Dunaj* (1874). Majiteľom časopisu bol F. J. Strakovič a redaktorom Belo Klein-Tesnorskalský. Časopis nadväzoval na tradíciu almanachu *Napred* a medzi jeho prispievateľmi nachádzame aj viacerých napredistov, vrátane P. Országha a K. Banšella. Aktuálna dobová situácia poznačená zatváraním slovenských patronátnych gymnázií a narastajúcimi útokmi proti *Matici slovenskej* však nepriala múzam a mesačník zanikol šiestym číslom.

Pod záštitou Novej školy vznikla v roku 1873 Pomocná pokladnica v Pešti, kde bol v rokoch 1873 – 1874 členom výboru aj K. Banšell. Združovala slovenských podnikateľov a mešťanov v Pešťbudíne a slúžila aj ako bankový dom pre Slovákov, ktorí sa tu zdržiavali len prechodne. Sídlila v priestoroch slovenskej evanjelickej školy na Kerepešskej ulici v Pešti (dnes Rákóczi utca). Pravdepodobne zanikla pre nízky záujem peštianskych Slovákov a nespĺnila nádeje, ktoré do nej Nová škola vkladala. Rok 1873 sa však niesol v znamení vypuknutia veľkej hospodárskej krízy, ktorá spôsobila zánik viacerých akciových spoločností a pribrzdila veľký hospodársky vývoj Uhorska a monarchie po vyrovnaní. Hospodárska kríza začala 9. mája 1873 pádom viedenskej burzy. Vo Viedni práve v tomto období prebiehala veľká hospodárska výstava, ktorá mala priblížiť hospodársky vývoj monarchie v poslednom období. Mnohé uhorské priemyselné podniky však prežívali úpadok aj pred vypuknutím hospodárskej krízy.

Ďalším zlomom pre národné hnutie bolo vydávanie časopisu *Svornosť* (1873 – 1885). Časopis začal vychádzať 8. apríla 1873 v Banskej Bystrici pod redakciou učiteľa Karola Kubányiho. Hlavným ideovým otcom časopisu však bol Béla Grünwald. Jeho politickým programom bolo: 1. celistvosť Uhorska, 2. prevedenie národnostného zákona do praxe a 3. pridržanie sa vyrovnania z r. 1867. J. Mallý upozorňoval, že tento program zastávajú *Slovenské noviny* už od začiatku vychádzania.³⁹ Ako si to hneď od počiatku vychádzania uvedomovala slovenská politická reprezentácia, Grünwaldova politika mala byť úplne iná, ako prispieť k upokojeniu národnostnej problematiky v Uhorsku. V tomto období sa

³⁷ B. T. [Belo Klein-Tesnorskalský]. Slovenský spolok v Pešťbudíne. In *Dunaj*, roč. 1, 1874, č. 1, s. 41-42; Spolkové zprávy. In tamže, č. 3, s. 143-144; Slovenský spolok. In *Slovenské noviny*, roč. 7, 9. februára 1874, č. 21, s. 2.

³⁸ KLEIN-TESNOSKALSKÝ 1923, s. 223.

³⁹ SLANICKÝ. Sladké lákadlá. In *Slovenské noviny*, roč. 6, 22. marca 1873, č. 46, s. 1.

už stierali rozdiely medzi *Slovenskými a Národnými novinami* a následný útok proti národnému hnutiu, vedený hlavne zo strany novín *Svornost'*, nastolil otázku zlúčenia oboch slovenských politických novín.

Už keď Banšell prvýkrát odmietol funkciu redaktora, uvedomoval si silu novín ako média na prezentáciu vlastných pohľadov a názorov na spoločenské a politické dianie. Osobnosť hlavného redaktora, ktorý vtlača novinám svoje videnie, bola výrazne badaateľná práve pri *Slovenských novinách*, kde so zmenou redaktora (J. Mallý-Slanický, J. N. Bobula, J. Hložanský) nastáva aj zmena politického kurzu Novej školy, na čo viackrát upozorňovali politickí oponenti Novej školy i slovenská historiografia. Banšell veľmi kriticky vnímal národný život Slovákov. Porovnával rozvinutosť občianskeho života so situáciou v zahraničí, predovšetkým vo Švajčiarsku, kde študoval – žiadal väčšiu špecializáciu a odbornosť literárne činných Slovákov. V *Slovenských novinách* uverejňoval Banšell v rokoch 1872 – 1874 úvodníky, filozofické, literárne a literárnovedné príspevky. Podporoval hmotné pozdvihnutie Slovákov, „*národ osvecovať, vzdelávať a budiť v ňom povedomie i ducha slobody.*“⁴⁰ V redakcii novín pôsobil do októbra 1873. Ako spomína, redaktorská práca, až na nízky príjem, mu vyhovovala, „*ako sa len jedon literárny monarch cítiť môže.*“ Práca ho uspokojovala a „*vzdor namáhavej práci bol som tak šťastný, akým nikdy nebudem.*“⁴¹

Aj keď Koloman Banšell, vtedajší redaktor *Slovenských novín*, vnímal vypuknutie hospodárskej krízy v roku 1873 pozitívne, ako morálny apel slúžiaci na zamyslenie sa ľudí nad vtedajším životným štýlom: „*My v tejto udalosti vidíme nové, slávne víťazstvo práce [...] aby sa človek [...] nesnažil [...] prísť k miliónom ľahkou cestou [...] ale aby viedol život rozumne, v pracovitosti, sporivosti,*“⁴² hospodárska kríza negatívne zasiahla do uhorského hospodárstva. Banšell videl riešenie situácie v sporivosti: „*Každý uspor len tolko, koľko vládzeš. Kto nevládzeš denne usporiť jeden grajciar, uspor ho aspoň týždenne.*“ Znova radil zakladať národné sporiteľne a pomocnice. „*Rozumnosť, osvietenie, vzdelanosť sú teda nerozlučnými členmi sporivosti rovne tak ako podujímavosti. To je dostatočným pokynom k tomu, aby sme sa dôvažne zasadzovali za národnú výchovu.*“⁴³

Podporovatelia slovenského národného hnutia sa proti útokom maďarskej tlače a časopisu *Svornost'* bránili formou verejných protestov, najmä prostredníctvom publicistiky. Napríklad *Slovenské noviny* v roku 1873, pravdepodobne ako reakciu na postupujúci útok voči národnému hnutiu, prvýkrát od svojho vydávania uverejnili rozsiahly spomienkový článok k memorandovému zhromaždeniu. Jeho autor K. Banšell prirovnal účastníkov zhromaždenia ako „*uchádzanie sa nizozemských „žobrakov“ k miestodržiteľke*

⁴⁰ BANŠELL, Koloman. Obživujme duch slobody. In *Slovenské noviny*, roč. 6, 28. apríla 1873, č. 65, s. 1.

⁴¹ List – K. Banšell Jánovi Vansovi, 20. februára 1874. In SNK-LA, sign. A 50.

⁴² BANŠELL, Koloman. Nové víťazstvo práce. In *Slovenské noviny*, roč. 6, 12. mája 1873, č. 73, s. 1-2.

⁴³ BANŠELL, Koloman. O kapitáli. In *Slovenské noviny*, roč. 6, 14. mája 1873, č. 74, s. 1.

Márii.“ Nechcel sa vyjadrovať k memorandu ako politickému dokumentu, ale k významu dokumentu pre vtedajšiu súčasnosť. Podľa Banšellových predstáv *Slovenské noviny* „odrátajúc nebezpečný kameň urážky: slovenské okolie, proti ktorému ony v zápale vlastenectvom až do tejto hodiny rozhodne účinkovali a, ak treba, účinkovať i na ďalej budú, – hlavné požiadavky memoranduma si prisvojujú...“. Všimol si, v čom má a v čom už nemá memorandum význam. Memorandum podľa neho nemá význam, lebo: „...ono bolo výrazom meravej opozície naproti smelým snahám Maďarov...“; pre otázku Okolia, lebo „myšlienka táto, ktorá do vrstiev národa ani nebola presiakla, tratí zo dňa na deň, akže dl'a mienky nedôverivej už dosiaľ úplne neztratila, pôdu pod sebou“; „nakol'ko jeho tendencia smerovala proti zákonu, ktorý existenciu slov. národa neuznával“, čo sa odrazilo v národnostnom zákone, preto „účinkovanie naše v prospech národa deje sa popri zákone; pri čom nezapierame, že si žiadame revíziu tohože národnostného zákona“ pre bod požadujúci „vedenie slovenskej reči za úradnú až po istý stupeň“, lebo národnostný zákon umožňoval používanie nemaďarských jazykov na rôznych úrovniach štátnej správy. Preto bolo úlohou politiky Novej školy naplnenie tohto paragrafu do praxe. Memorandum malo podľa Banšella najväčší význam pre bod týkajúci sa školstva. „V ňom [t. j. v Memorande – L. K.] kladie sa veľký dôraz na školy slovenské a vôbec na napomoženie intelektuálnych záujmom slovenského národa. Toto je požiadavka taká, ktorej sa zriecť pod žiadnymi výnimkami nemôžeme a nesmieme a ktorá nám dosiaľ vo veľmi chatrnej miere bola vyplnená.“ Štátne gymnáziá a učiteľské ústavy na slovenskom území nezodpovedali požiadavkám národného rozvoja Slovákov. Preto chápal Memorandum nie ako politický, ale len kultúrny dokument, žiadajúci vyplnenie kultúrnych potrieb Slovákov, keď „z príležitosti dvanásťročnej pamiatky memoranduma slovenského obnovujeme svoju opätovnú žiadosť o spravodlivé napomáhanie kultúrnych snáh našich.“⁴⁴ Teda až sem dospela ambiciózna politika Novej školy, aby sa aspoň uchovávala slovenská kultúra, ktorá je hlavným symbolom identity Slovákov.

K. Banšell predstavoval v tomto záverečnom období existencie Novej školy popri J. Mallom najvýraznejšiu osobnosť *Slovenských novín*. Svojimi článkami aktívne zastával národné záujmy Slovákov, bránil ich pred obviňovaním z panslavizmu. A to nielen zo strany podporovateľov maďarizácie v Uhorsku, ale aj z ruskej strany, požadujúcich väčšie splnutie rakúsko-uhorských Slovanov k Rusku. Ako uviedla v poznámke redakcia *Slovenských novín*, je potrebné rozlišovať dva významy slova pansláv. „Dl'a pravého významu slova sú panslávmi tí, ktorí rojčia za všeslovanskú jednotu. U nás v Uhorsku máta ale v šialených kotrbách ešte i teraz ten kolosálny nesmysel, že kto je pôvodom Slovan a úprimným priateľom svojho národa, ten eo ipso je tiež panslávom. Proti tomuto bájočnému zmätku pochopov ohražujeme sa i touto príležitosťou čo najdôraznejšie.“⁴⁵ Banšell

⁴⁴ BANŠELL, Koloman. Šiesty jún. In *Slovenské noviny*, roč. 6, 5. júna 1873, č. 85, s. 1.

⁴⁵ BANŠELL, Koloman. My a panslavismus. In *Slovenské noviny*, roč. 6, 14. júna 1873, č. 89, s. 1-2.

v tomto zmysle odmietal „panslavizmus politický čili panrusizmus“:⁴⁶ „my nemáme v politickom ohľade nič do činenia... s inými slovanskými národmi, ktoré nepatria pod korunu sväto-štefanskú. I s uhorskými Slovanmi zdieľať budeme naše politické sympatie len natoľko, nakoľko to sloboda, vlastenecké bratstvo i záujem štátu uhorského požadujú a nakoľko to zákon i jednota štátu dopúšťa. [...] Skrátka: politické postavenie Slovákov ku panslavizmu má byť protičinné, ku národom slavianskym von z Uhorska bývajúcim pasívne a k uhorským Slovanom relatívne bratské. V prvom prípade (naproti panslavizmu) sme nepriateľmi, v druhom susedmi a v treťom bratmi – ale len dovtedy, kým spona bratstva, totiž jednota Uhorska nie je roztrhnutá alebo napadnutá.“ Ako však Banšell z tohto pohľadu vnímal Srbov, ktorých jedna čiastka žila v Uhorsku a druhá vo vlastnom štátnom útvare? Proti politickému panslavizmu zdôrazňoval spoluprácu rakúsko-uhorských Slovanov len v kultúrnej rovine – teda opäť ústupok od politických ambícií. Treba však dávať pozor, aby „nám snahy tie akýmkoľvek spôsobom, zvlášte prehnanosťou ku škode, ba záhube poslúžili.“ Rozlišoval ešte pojem „kmeňové sympatie“: „Za kmeňové sympatie sa my ani pred svetom nehanbíme ani pred svedomím vlastenectva nehanbíme. Keď náš slovanský brat nezaslúžene trpí, zaujíma žiaľ i srdcia naše; keď vlastnou zásluhou pokroky robí na ceste všeľudskej a svojej vzdelanosti i voľnosti, tu hrud' našu naplňuje radosť a plesanie.“⁴⁷

Z tohto dôvodu Banšell reagoval na názory prof. V. V. Makuševa⁴⁸ kritizujúceho tých predstaviteľov západných Slovanov, ktorí nepodporovali zjednotenie všetkých Slovanov pod Ruskom. Ruská panslávská strana sa však usilovala v podstate o rusifikáciu ostatných Slovanov. Ako Banšell zdôraznil, „my chceme zachovať národnosť svoju, chceme zabezpečiť národu nášmu jeho individualitu, chceme mu vydobýť toľkej významnosti autonómnej a toľkého vplyvu na krajinské záležitosti, koľký v medziach zákona mať môže. Odkud vyplýva, že reagovať budeme s celou energiou národného sebavedomia proti každému či čertu či diablu, ktorý by sa opovážil národnosť našu absorbovať.“ Optimisticky vnímal uhorské právne normy, ktoré poskytujú priestor aj na národnú realizáciu Nemaďarov: „Nebezpečenstvom týmto nám zákony uhorskej krajiny nehrozia; ba práve pod záštitou zákona možný je nám v drahej vlasti našej želaný zveľatok národného záujmu na ceste konštitucionalizmu, najdrahšieho to pokladu pre každého občana, ktorý v stave je oceniť slobodu.“ Je to príliš odvážna dôvera v uhorský právny systém, hraničiaca až so servilnosťou, keď si uvedomíme, ako kriticky už v tomto čase slovenská publicistika hodnotila uhorskú vládu z nedodržiavania národnostného zákona. Oveľa kritickejší bol Banšell vo vnímaní ruského panslavizmu: „Panslavizmus ruský naproti tomu zamieril i na nás úderom

⁴⁶ BANŠELL, Koloman. Panhellenismus. In *Slovenské noviny*, roč. 6, 28. júna 1873, č. 97, s. 2.

⁴⁷ BANŠELL, Koloman. Slováci a slovanstvo. In *Slovenské noviny*, roč. 6, 26. júla 1873, č. 113, s. 1-2.

⁴⁸ Makušev, Vikentij Vasiljevič (1837 – 1883), ruský slavista, od r. 1871 profesor slavistiky vo Varšave. Venoval sa predovšetkým dejinám južných Slovanov.

*smrtonosným. Pred ním musíme sa mať na pozore. Vyhlasujeme ho za nepriateľa života nášho; s ním pomeriť môže nás iba národnia naša smrť.*⁴⁹

Po necelom polroku však Banšell redakciu novín začiatkom októbra 1873 opustil – po „nepredvídaných súkromných pomeroch“, naďalej však „zostal verný zásadám Slovenských novín.“⁵⁰ Hlavným dôvodom, prečo Banšell odišiel z redakcie, bola zlá finančná situácia novín. Zodpovedal aj za vyberanie predplatného, takže mal prehľad o finančnom zabezpečení novín. Z 500 zlatých vybratých ako predplatné na druhý polrok mu začiatkom júla zostalo už len 100 zlatých. „Keď sa ostatok minie, pôjdeme čičovky kopat' in corpore i s Bobulom, ktorý si teraz na útrovy banky po kúpeľoch veľpanští,“ sťažoval sa v liste E. Maróthy-Šoltésovej.⁵¹ Banšell vyzýval E. Maróthy-Šoltésovú, aby sa stala regionálnou dopisovateľkou *Slovenských novín* z Novohradu.⁵² Šoltésová túto ponuku pravdepodobne neprijala. V lete 1873 ho v redakcii novín navštívil Š. Beliczay a opätovne mu navrhol, aby sa vrátil na Gerendáš ako vychovávateľ.⁵³ Túto ponuku napokon zo strachu pred blízkym zánikom novín prijal. Tento unáhlený krok však neskôr ľutoval.

Ani druhý návrat do Gerendáša nemal dlhé trvanie a okrem finančnej istoty mu neprišiel ani potrebný duševný pokoj. Ten nenachádzal ani v duchovnej činnosti farára, v podvedomí mu pravdepodobne stále znela túžba vystúpiť na slovenský Parnas a získať zadosťučinenie na literárnom poli. Duševná choroba, ktorá naplno prepukla v roku 1880 počas národných slávností v Turčianskom Sv. Martine, mu už znemožnila uskutočniť jeho túžby mladosti na literárnom poli. Jeho zástoj pri presadzovaní nového literárneho kánonu a publicistická tvorba zanechala stopu v slovenskom politickom myslení prvej polovice 70. rokov 19. storočia.

Koloman Banšell vstupuje do vedomia slovenskej spoločnosti v roku 1867, v čase rakúsko-uhorského vyrovnania. Jeho primárnym záujmom bola v tomto období literárna tvorba. Počas štúdia v Prešove sa zapája do činnosti okolo rukopisného literárneho časopisu *Napred*. Ten sa završuje vydaním samostatného literárneho almanachu *Napred*, kde už jeho prispievatelia vystupujú ako samostatná literárna skupina, ktorá presadzuje nový umelecký smer – realizmus. U staršej generácie združenej okolo politických novín *Pešťbudínske vedomosti*, resp. *Národné noviny* a literárneho časopisu *Sokol* a neskôr *Orol*, však nenachádzajú širšiu podporu, keďže u nej pretrvávajú zotrúvanie na štúrovských politických i kultúrnych tradíciách.

⁴⁹ BANŠELL, Koloman. My a panslavismus. In *Slovenské noviny*, roč. 6, 14. júna 1873, č. 89, s. 1-2.

⁵⁰ *Slovenské noviny*, roč. 6, 6. októbra 1873, č. 151, s. 3. V redakcii *Slovenských novín* pôsobil do č. 151 zo 6. októbra 1873.

⁵¹ List – K. Banšell E. Maróthy-Šoltésovej, 21. júla 1873. In SNK-LA, sign. A 50.

⁵² List – K. Banšell E. Maróthy-Šoltésovej, 22. marca 1873. In SNK-LA, sign. A 50.

⁵³ List – K. Banšell E. Maróthy-Šoltésovej, 4. augusta 1873. In SNK-LA, sign. A 50.

Toto nepochopenie privádza Banšella k spolupráci s formujúcou sa Novou školou, združenou okolo politického periodika *Slovenské noviny*. Tá mala na jednej strane ambíciu získať čo najširší okruh podporovateľov a na druhej strane bola otvorenejšia voči vtedajším novým ideovým, politickým i hospodárskym trendom, čo prirodzene priťahovalo hlavne mladú generáciu. Negatívom však boli vzájomné útoky medzi Starou a Novou školou, hlavne obviňovanie predstaviteľov Novej školy, ktorá sa snažila rokovať s predstaviteľmi vlády o ústupkoch v prospech národného hnutia, zo strany Starej školy z renegátstva, ako aj z nevyberaných osobných útokov prispievateľov Slovenských novín voči „osvedčeným“ národovcom, reprezentantom Starej školy. „Mladí“ vrátane Banšella preto dávali prednosť publikovaniu anonymne, resp. pod pseudonymom. Situácia sa zmenila až po dohode V. Paulinyho-Tótha s J. N. Bobulom v roku 1871 a vzájomnom uznaní oboch politických strán.

Banšell v tomto období neustále osciloval medzi teologickou a spisovateľskou profesijnou dráhou. Prvú ponuku na redaktora *Slovenských novín* odmietol, aby ju vzápätí počas teologických štúdií v Zürichu prijal (1873). J. N. Bobula i Ján Mallý si uvedomovali jeho intelektuálny potenciál, rozhladenosť a znalosť západoeurópskych pomerov. Práve J. Mallý-Slanický a K. Banšell sú v tomto období autormi väčšiny úvodníkov, kde rozoberajú ďalšiu stratégiu národného hnutia. Pravdepodobne nemožnosť naplniť svoje predstavy o ďalšom vývoji národného hnutia, uvedomovanie si reálnych politických i hospodárskych pomerov Uhorska, prehlbovala Banšellovu psychickú nevyrovnanosť a napokon vyústila do duševnej choroby a samovraždy.

Cituj:

KAČÍREK, Luboš. Od Parnasu k redaktorstvu. Spolupráca Kolomana Banšella s Novou školou. In *Forum Historiae*, 2013, roč. 7, č. 2. ISSN 1337-6861.

...

Mgr. Luboš Kačírek, PhD. (1971) je historik a muzeológ. Pracuje na Katedre etnológie a kultúrnej antropológie, FiF UK v Bratislave. Venuje sa problematike slovenských dejín 19. storočia, slovensko-maďarských a slovensko-slovinských vzťahov v 19. storočí, regionálnym dejinám, dejinám múzejníctva, muzeológii. Kontakt: kacirek@fphil.uniba.sk